

Vaikų literatūros vertimo problemos: J. K. Rowling „Hario Poterio“ serijos veikėjų vardai

Vytenis Končius

Anotacija. Tikrinių daiktavardžių vertimas visada buvo vienas iš sudėtingesnių vertimo klausimų. Tradiciškai literatūroje suaugusiems yra tendencija palikti originalo vardus neverstus, o vaikų literatūroje dažnai stengiamasi juos priartinti prie vertimo kalbos ir kultūros. J. K. Rowling „Hario Poterio“ romanų serijai, kuri pradžioje buvo traktuojama ir verčiama kaip priklausanti vaikų literatūros žanrui, įgyjant populiarumą tarp įvairaus amžiaus skaitytojų, vertėjams iškilo daug vertimo dilemų, susijusių su žanro specifika. Straipsnio tikslas – apžvelgti J. K. Rowling romanų veikėjų vardų vertimo būdus į lietuvių kalbą ir palyginti su vertimu į kai kurias kitas kalbas. Lietuviškame romanų serijos vertime pastebima daug vertimo nenuoseklumų, darančių neigiamą įtaką vertimo kokybei. Straipsnyje analizuojami konkretūs tikrinių vardų vertimo pavyzdžiai, aptariama semantinio adekvatumo vertime problema, nagrinėjamas klausimas, kiek nukenčia vertimo kokybė dėl originalo vardų vertimo problemų. Straipsnio aktualumas: J. K. Rowling romanų populiarumas bei su juo susijęs padidėjęs dėmesys veikėjų vardų semantikai ir jų vertimo problemoms; faktas, kad lingvistiniai ir sociokultūriniai romanų serijos vertimo aspektai nebuvo plačiau analizuoti. Tyrime turimiems pavyzdžiams analizuoti pasirinktas aprašomasis-analitinis metodas. Be to, semantinio neadekvatumo kompensacijos būdai buvo analizuoti referencinių, pragmatinių, struktūrinių reiškinių neadekvatumo atvejais siejant su sociokultūriniu kontekstu.

Reikšminiai žodžiai: vaikų literatūra, vardų vertimas, vertimo adekvatumas, kultūrinės aliuzijos, sociokultūrinis kontekstas.

XIX ir XX a. britų literatūroje pastebėtas fenomenas, kad vaikams rašę autoriai tapdavo itin populiarūs ne tik tarp vaikų, bet ir tarp suaugusiųjų; skaitytojų pomėgis jų knygoms įgaudavo kulto bruožų. Paminėtini tokie rašytojai kaip L. Carroll'as, J. R. R. Tolkien'as, C. S. Lewis'as ir kiti (Cuddon, 1997; TOCEL, 2006). Vėliausias šio reiškinių pavyzdys – vadinamasis Hario Poterio fenomenas. 1997 m. Didžiosios Britanijos leidykla „Bloomsbury“ išleido tada dar nežinomos britų rašytojos Joanne Rowling (pasirašiusios inicialais J. K. Rowling) romaną vaikams „Harry Potter and the Philosopher's Stone“ („Hario Poteris ir išminties akmuo“). Knyga, kaip ir anksčiau minėtų šio žanro autorių kūriniai, turėjo didelį pasisekimą ne tik tarp vaikų bei paauglių, bet ir tarp vyresnio amžiaus skaitytojų. Vėliau (nuo 1998 iki 2007 m.) rašytoja išleido dar šešis šios serijos tęsinius. J. K. Rowling septynių „fantasy“ žanro romanų serijos apie Harį Poterį sėkmė laikytina masinės kultūros fenomenu: ji išleista visame pasaulyje daugiau nei 400 milijonų tiražu 67 pasaulio kalbomis¹. Lietuvoje J. K. Rowling romanai taip pat sulaukė didelio skaitytojų susidomėjimo, visos septynios knygos yra išverstos į lietuvių kalbą ir išleistos leidyklos „Alma litera“. Lietuviškas vertimas yra sulaukęs ir kritiškų pastabų, teigiama, kad dėl prasto vertimo nukenčia ne tik teksto kokybė, bet ir viso kūrinio įvaizdis vertimo kalbos šalyje (Ger, 2007). Grožinės literatūros kūrinio vertimo tikslumas bei adekvatumas visada buvo diskutuotina tema, tačiau esant tokiam kūrinio populiarumui ir skaitytojų susidomėjimui vertėjui jaučiamas ypatingas spaudimas; vertimo teorijos problemos, kurias paprastai tyrinėja siauras specialistų ratas, tampa aptarinėjamos ir diskutuojamos daug plates-

niuose visuomenės sluoksniuose. Šiame straipsnyje apžvelgsime vieną iš šių problemų – autorės sukurtų neologizmų ir veikėjų vardų vertimą į lietuvių kalbą bei jo nenuoseklumus, kai kuriuos atvejus palyginsime su vertimais į kitas kalbas: vokiečių, lenkų ir kt.

Lingvistai yra pastebėję, kad kūrybinis kalbos kontekstas nulemia didesnę tikimybę atsirasti leksiniams eksperimentams ir skaitytojams identifikuoti neįprastus neologizmus (Crystal, 2003). Leksiniai eksperimentai ypač būdingi šiems kontekstams: humorui, poezijai, neformaliems pokalbiams, tačiau įdomiausi ir labiausiai intriguojantys atvejai yra iš grožinės literatūros kalbos. Daug yra rašyta apie James'o Joyce'o, Lewis'o Carroll'o, J. R. R. Tolkien'o ir kitų rašytojų sukurtus neologizmus, kalambūrus, aliuzijas (ten pat). J. K. Rowling romanų serijos kalboje taip pat yra nemažai „fantasy“ žanro kūriniams būdingų neologizmų. Verčiant šiuos neologizmus (autorės sukurtus tikrinius bei bendrinius daiktavardžius) vertėjams iškyla problema, kada užtenka tiesiog transkribuoti originalo pavadinimą, o kada reikia ieškoti ekvivalentiško vieneto vertimo kalboje (ar jį sukurti).

Kaip pastebi daugelis literatūros tyrinėtojų, literatūrinio herojaus vardas ar pavardė dažnai išryškina tam tikras konkretaus veikėjo ypatybes, savybes, charakterio bruožus ir pan. (Albin, 2003). Pvz., tokie vardai kaip *Sir Fidget* (angl. *to fidget* – nenustygti, neturėti kantrybės; čia ir toliau – Piesarskas, 1998), *Mr. Pinchwife* (angl. *to pinch* – įžnybti, nukniaukti) ar *Mrs. Squeamish* (angl. *squeamish* – jautrus, lepus) W. Wyckerley'aus komedijoje „The Country Wife“ atspindi šių veikėjų charakterio bruožus. Tokiu atveju vertėjui iškyla dilema: ar sukurti panašią reikšmę turinčius „vardus“ vertimo kalboje ar tiesiog pa-

¹ <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/7649962.stm>>

likti juos tokius, kokie yra originale (t. y. vertime pateikti jų artimiausią įmanomą transkripciją), paaiškinant jų prasmę išnašose. Tačiau kartais literatūrinio veikėjo vardo semantika būna daug subtilesnė, koks nors bruožas varde būna giliau paslėptas, todėl tampa gana sunku paaiškinti ar atrasti panašų sąskambį vertimo kalboje, pvz., Ch. Dickens'o romano „David Copperfield“ neigiamas veikėjas Mr. Murdstone neatitinka jokio bendrinio daiktavardžio, tačiau asocijuojasi su žodžiais *murder* (žmogžudystė) ir *stone* (akmuo, plg. posakį *heart of stone* – beširdis, „neturintis širdies“). Dar sudėtingesnis atvejis vertėjui būna tada, kai veikėjų varduose nėra jokios aiškiai nusakomos prasmės, o tik tam tikri sąskambiai, sukeliantys atitinkamas asociacijas originalo skaitytojui, pvz., Roald'o Dahl'o kūrinį veikėjų vardai *Augustus Gloop*, *Aunt Spiker*, *Headmistress Trunchbull* sunkiai pasiduoda ne tik adekvačiam vertimui, bet ir bet kokiam jų prasmės paaiškinimui išnašose. Vertėjo meistriškumas tokiais atvejais yra atrasti kiek įmanoma panašesnį sąskambį vertimo kalboje.

Daugelis J. K. Rowling romanų veikėjų vardų šiuo požiūriu yra gana svarbūs, nes pasižymi minėtomis savybėmis, taip pat dažnai nestokoja istorinių bei literatūrinių aliuzijų. Dažnai veikėjų vardai nusako jų charakterį ar kokį nors išskirtinį bruožą, kai kurių veikėjų visa paslaptis glūdi jų varduose (Standowicz, 2009). Kai kurie vardai turi net keletą reikšmių. Kaip ir daugelyje kitų problemiškų vertimo atvejų, čia taip pat egzistuoja dvi priešingos tendencijos: domestikacija ir forenizacija (Venuti, 1995). Anot Venuti, domestikacija (angl. *domestication*) – tai tendencija originalo realijas, vardus, kultūrinį kontekstą ir t. t. maksimaliai priartinti prie vertimo kalbos, o forenizacija (angl. *foreignization*) – siekis juos palikti neverstus. Tradiciškai, verčiant literatūrą suaugusiems yra pastebima tendencija palikti originalo vardus (išskyrus kai kurius išimtinus atvejus), o vaikų literatūroje dažniau stengiamasi juos maksimaliai priartinti prie vertimo kalbos ir vietinės kultūros. Tačiau J. K. Rowling romanų vertėjai susiduria su daugeliu specifinių problemų: romanų serijai, kuri pradžioje buvo traktuojama ir dažniausiai verčiama kaip priklausanči vaikų literatūros žanrui, įgijus populiarumą tarp įvairaus amžiaus skaitytojų, vertėjams visu aštrumu iškilo minėtoji domestikacijos / forenizacijos dilema. Vertėjai per daug domestikuojuojantys vardus ir kitas realijas yra kritikuojami už originalo stiliaus iškraipymą, o paliekantys juos neverstus – už svarbius semantinius praradimus. Pažvelkime, kaip su šia problema bando susidoroti vertėjai į skirtingas kalbas.

Fernandes'as (2006) išskiria keletą būdų, kurie dažniausiai yra naudojami verčiant grožinės literatūros personažų vardus (taip pat aptinkamų ir J. K. Rowling romanų vertimuose):

1. Tikslus vardų kopijavimas, nekeičiant netgi jų rašybos (pvz., *Harry Potter*, *Ron Weasley*, *Hermione Granger* ir kt.). Lietuviškuose grožinės literatūros vertimuose toks metodas nėra praktikuojamas, tačiau serijos vertimuose į kai kurias kitas kalbas (pvz., vokiečių, lenkų) angliška veikėjų vardų rašyba yra paliekama.

2. Vardų transkripcija atrandant artimiausią fonetinį atitikmenį vertimo kalboje:

Vernon Dursley – *Vernonas Durslis*; *Albus Dumbledore* – *Albas Dumbldoras*; *Mundungus Fletcher* – *Mandangas Fletcheris*; *Kingsley Shacklebolt* – *Kingslis Šeklboltas* ir t. t.

Šis metodas yra labiausiai paplitęs tiek apskritai vertimuose į lietuvių kalbą, tiek ir šios serijos romanų vertime.

3. Vardų pakeitimas įprastais vertimo kalboje egzistuojančiais jų ekvivalentais:

Moaning Myrtle – liet. *Vaitoklė Mirta*, lenk. *Jęczonca Marta*, vok. *Maulende Myrte*; *Cornelius Fudge* – liet. *Kornelijus Karamelė*, lenk. *Korneliusz Knot*; *Hermione Granger* – liet. *Hermiona Įkyrėlė*, lenk. *Hermiona Granger*, vok. *Hermine Granger*; *Lavender Brown* – liet. *Levanda Rudė*, rus. *Лаванда Браун*.

4. Aiškią semantiką turinčių vardų bei autorės sukurtų pavadinimų vertimas atrandant jiems tiesioginius semantinius atitikmenis vertimo kalboje:

Oliver Wood – *Oliveris Medis*; *Lavender Brown* – *Levanda Rudė*; *Kreacher* – *Padaras*; *Shell Cottage* – *Kriauklės Vila*; *Leaky Caudron* – *Kiauras Katilas*.

5. Aiškos semantikos neturinčių vardų laisvas atkūrimas vertimo kalboje atrandant panašius sąskambius:

Peter Pettigrew – *Piteris Trumpulis*; *Draco Malfoy* – *Drakas Smirdžius*; *Stan Shunpike* – *Stenas Šalitakis*; *Crabbe and Goyle* – *Niurzga ir Gylis*; *Muggles* – *žiobarai*.

Patyrinęs Hario Poterio serijos veikėjų vardų bei pavadinimų vertimus į keletą kalbų, galima pamatyti, kad tarp vertėjų nėra vyraujančios tendencijos ar bendros nuomonės. Įvairių vertėjų naudojami metodai atspindi labai platų spektrą: nuo akivaizdžių domestikacijos tendencijų iki visiškos ar beveik visiškos forenizacijos.

Štai vertėjas į norvegų kalbą Torsten'as Hoverstad'as teigia, kad viskas, kas gali būti išversta, *turi* būti išversta, ir todėl stengiasi išversti ar sukurti apytikrius norvegiškus atitikmenis visiems veikėjų vardams bei pavadinimams, kuriuos, jo nuomone, reikia išversti (Goldstein, 2005).

Panašios nuostatos laikosi ir vertėjas į prancūzų kalbą Jean'as François Menard'as, kuris taip pat stengiasi visur, kur tik įmanoma, veikėjų vardams atrasti prancūziškus atitikmenis, tačiau turinčius „anglišką“ skambesį („anglicized French“). Menard'o vertime vardas *Snape* verčiamas *Rogue*, *Slytherin* – *Serpentard*, *Bagman* – *Verpay* (ten pat).

Atrasti panašius atitikmenis ar sugalvoti panašiai skambančius žodžius vertimo kalboje nėra lengva. Vertėja į ispanų kalbą Nieves Martin teigia, kad kartais prirėkdavo ištisu mėnesių sugalvoti J. K. Rowling sukurtiems vardams ir pavadinimams tokius ispaniškus atitikmenis, kurie galėtų perteikti humorą, subtilumą bei asociacijas, esančias originale. Lia Wyar, J. K. Rowling romanų serijos vertėja į portugalų kalbos braziliskąjį variantą, teigia sukūrusi daugiau kaip 400 portugalų žodžių, atitinkančių autorės sukurtus vardus, pavadinimus bei naujadarus (ten pat).

Visiškai kitokios strategijos laikosi vertėjas į vokiečių kalbą Klaus'as Fritz'as, daugumą vardų palikdamas tokius, kokie jie yra originale, ir sugalvodamas vokiškus atitikmenis tik keletui jų (pvz., *Wormtail* – *Wurmschwantz*, *Rita Skeeter* – *Rita Kimmkorn*, *Wilhelmina Grubly-Plank* – *Wilhelmina Raue-Pritsche*).

Abu vertimo kraštutinumai yra problemiški, kadangi, viena vertus, per daug domestikuojuant kūrinį, prarandamas jo kultūrinis savitumas ir originalo atmosfera, tačiau kita vertus, paliekant vardus neverstus, dažnai prarandama daug svarbios informacijos, kuri, kaip jau buvo minėta, glūdi veikėjų varduose ir dažnai yra netgi esminė visam siužetui.

Norėdami išvengti šių dviejų kraštutinumų daugelis vertėjų renkasi vidurio kelią: kai kuriuos sunkiau išverčiamus ar jų požiūriu nereikalingus versti vardus palieka angliškus, o kitiems ieško daugiau ar mažiau tikslių atitikmenų ar panašių sąskambių vertimo kalboje. Tačiau šiuo atveju gali kilti pavojus, kad vertėjo sukurtas eklektiškas pusiau angliškas, pusiau vietinis kultūrinis mišinys daugeliui skaitytojų gali sugadinti bendrą estetinį vaizdą ir kūrinio kultūrinį vientisumą.

Ieškodamas išeities įdomų kelią yra pasirinkęs J. K. Rowling romanų vertėjas į lenkų kalbą Andrzej'us Polkowski's. Anot jo, originalo vardus bei pavadinimus verta palikti neverstus todėl, kad daugelis jaunų bei vyresnių Hario Poterio knygų gerbėjų galėtų laisvai apie jas diskutuoti ir dalytis įspūdžiais su angliškai skaitančiais kitų tautų kolegomis. Esant skirtingiems vardams ir pavadinimams, toks bendravimas, anot vertėjo, būtų smarkiai ap sunkintas (Standowicz, 2009). Tokiu atveju neišvengiamai iškylančią daugelio vardų semantinių reikšmių praradimo lenkiškame vertime problemą A. Polkowski's išsprendžia labai paprastai – knygos gale pateikia vardų žodynėlį, kuriame duoda reikiamus paaiškinimus.

Lietuvoje visi septyni J. K. Rowling romanai yra išversti į lietuvių kalbą Zitos Marienės ir išleisti leidyklos „Alma littera“. Tačiau ir vertėjai į lietuvių kalbą nepavyko išvengti daugelio minėtų dilemų ir kritiškų pastabų dėl vertimo kokybės. Kai kurie kritikai netgi teigia, kad dėl prasto vertimo nukenčia ne tik teksto kokybė, bet ir viso kūrinio įvaizdis vertimo kalbos šalyje, lyginant su tomis šalimis, kuriose jis yra skaitomas originalo kalba:

Dažnam atrodo, kad apie J. K. Rowling „Hario Poterio“ serijos knygas nėra ką ilgai šnekėti. Skaičiusiųjų kurių nors vieną ciklo knygą arba visai jų neėmusių į rankas nuomonės varijuoja nuo „šiai vaikiška knyga“ iki „gausios reklamos išpopuliarintas šlamštas“. Tačiau visame pasaulyje knygos apie Harį Poterį jau dešimt metų užima vietą tarp populiariausių, gausybėje interneto svetainių diskutuojama, narpiojamas ir pats siužetas, ir su siužetu net nesusijusios J. K. Rowling sukurtos pasaulio detalės. O Lietuvoje knyga tvirtai išlaiko „vidutiniškos kokybės vaikų literatūros“ poziciją. Žinoma, iš dalies toks požiūris aiškintinas tradiciškai nedideliu skaitytojų aktyvumu ir nedovanotinai arogantišku požiūriu į pačią vaikų literatūrą. (Tačiau) įdomumo dėlei perskaitytas lietuviškas „Hario Poterio“ vertimas, deja, padarė visiškai kitokį įspūdį nei originalas ar vertimai į kitas kalbas (Ger, 2007).

Be kitų priežasčių, vertėja taip pat yra sulaukusi nemažai kritikos dėl daugelio nenuoseklumų bei nelogiškumų verčiant J. K. Rowling sukurtus vardus ir pavadinimus (Kižienė, 2008). Dalis vertėjos klaidų yra suprantamos ir dažnai net neišvengiamos, ypač turint omenyje ribotą laiką, kuris jai buvo skirtas vertimams pabaigti. Esant tokiam dideliui romanų populiarumui ir skaitytojų susidomėjimui, buvo skubama kuo greičiau juos išleisti lietuvių

kalba, dažnai aukojant vertimo kokybę. Dalis vertimo klaidų buvo neišvengiamos dar ir dėl to, kad nebuvo žinomi vėlesnių serijos romanų siužetai, nuo kurių dažnai priklausydavo vertėjos pasirinkimas. Kita vertus, Hario Poterio serijos romanų populiarumas verčia detaliau apžvelgti autorės sukurtų veikėjų vardų bei pavadinimų vertimo į lietuvių kalbą nenuoseklumus bei klaidas, tam kad lietuvių skaitytojas geriau susigaudytų vertime ir būtų atkreiptas dėmesys į taisytinus dalykus ateities leidimuose.

Pirmas dalykas, kuris labiausiai krinta į akis susipažinusiems su veikėjų vardais originalo kalboje ir lietuviškame Z. Marienės vertime, yra tai, kad, kaip jau buvo parodyta, dalis jų yra sulietuvinami, tačiau dauguma paliekami angliški. Šitokio vertimo metodo nenuoseklumas ypač pastebimas tokiose situacijose, kai vieno greta vienas kito pasirodančių personažų vardai būna verčiami, o kitų – ne. Pvz., pagrindinių serijos veikėjų pavardės *Harry Potter*, *Ron Weasley* ir *Hermione Granger* lietuviškame vertime tampa *Haris Poteris*, *Ronis Vizlis* bei *Hermiona Įkyrėlė*. Dviejų personažų seserų vardai *Bellatrix Lestrange* ir *Narcissa Malfoy* verčiami kaip *Belatriks Lestreindz* ir *Narcisa Smirdžiuvienė*. Vieni iš Hario Poterio mokyklos dėstytojų vertime yra lietuviškais vardais: *Pomona Sprout* – *Pomona Diegavirtė*, *Professor Grubly-Plank* – *Profesorė Kiautena*, *Madam Hooch* – *Madam Krūminė*, o kitų dėstytojų pavardės yra paliekamos angliškos: *Severus Snape* – *Severas Sneipas*, *Minerva McGonagall* – *Minerva Makgonagal*, *Cibyl Trelawney* – *Sibilė Triloni*. Hario Poterio bendramokslių pavardės *Alicia Spinett*, *Katie Bell* ir *Angelina Johnson* lietuviškame vertime yra *Alisija Verpstukas*, *Keitė Varpelis* ir *Andželina Džonson*. Tai suteikia vertimui kultūrinio eklektiškumo, romanų kultūrinis fonas tampa „lietuviškai-angliškas“, greta viena kitos egzistuoja ne vien lietuviški ir angliški vardai bei pavardės, bet ir kultūrinės aliuzijos, pavadinimai, vietovardžiai. Pvz., autorės sukurti fikciniai vietovardžiai *Hogwarts*, *Hogsmeade* ir *Hog's Head* turi bendrą šaknį *hog* (kiaulė). Tačiau vertime burtų ir kerėjimo mokyklos pavadinimas lieka *Hogvartsas*, smuklės *Hog's Head* pavadinimas verčiamas kaip *Šerno galva*, o kaimelio pavadinimas *Hogsmeade* sulietuvinamas – *Kiauliasodis*. Pats pavadinimo vertimas neatrodytų blogas, tačiau prie kūrinio kultūrinio konteksto visiškai nesiderina. Nenuoseklu, kad vieni autorės sukurti vietovardžiai paliekami angliški (*Little Wing*ing – *Litl Vindžingas*, *Little Hangleton* – *Litl Hengltonas* / *Mažasis Hengltonas* ir t. t.), tuo tarpu kiti – sulietuvinami (*Hogsmeade* – *Kiauliasodis*, *Ottery St. Catchpole* – *Ūdrų Žabangai*).

Žinoma, vardų ir pavadinimų lietuvinimas vertime gali būti diskutuotina tema, panašaus žanro literatūros kūriniuose tokie vertimo būdai gali atrodyti visiškai priimtini ir bendro vaizdo negadinti. Tačiau Hario Poterio serijos vertime į lietuvių kalbą trūksta nuoseklumo, be to, neretai įvengiama šurkščių klaidų. Paminėsime tik keletą, kurios labiausiai krinta į akis susipažinusiems su originalu.

1. Kai kurių veikėjų pavardžių lietuvinimas nėra motyvuotas jokia gilesne šių pavardžių prasme:

Oliver Wood – *Oliveris Medis*;

Lavender Brown – *Levanda Rudė*;

Hannah Abbott – *Hana Abatė*;

Terry Boot – *Teris Batas*;
Ludo Bagman – *Liudas Maišinis*;
Bathilda Bagshot – taip pat verčiama kaip *Batilda Maišinė*;
Penelope Clearwater – *Penelopė Tyravandenė*;
Alicia Spinett – *Alisija Verpstukas*;
Katie Bell – *Keitė Varpelis* (beje, dvi pastarosios veikėjos yra moteriškosios lyties, tad toks jų pavardžių vertimas tikrai atrodo gana keistai).

Kaip savo straipsnyje pastebi D. Kižienė, minėtosios pavardės niekaip neatspindi šių veikėjų būdo. Tai dažniausiai tradicinės angliškos pavardės, kaip ir bet kokios kitos kalbos pavardės, dažnai kilusios iš bendrinių daiktavardžių (Kižienė, 2008). Nėra reikalo jose stengtis įžiūrėti kažką specialią prasmę, kuri būtinai turi būti išversta.

2. Tuo pat metu kitos tokią pat aiškią semantiką turinčios angliškos pavardės yra neverčiamos, o tik transkribuojamos:

Harry Potter – *Haris Poteris* (angl. *potter* – puodžius);
Sirius Black – *Sirijus Blekas* (angl. *black* – juodas);
Susan Bones – *Siuzana Bouns* (angl. *bones* – kaulai);
Michael Corner – *Maiklas Korneris* (angl. *corner* – kampas);
Justin Finch-Flechley – *Džastnas Flinč Flečlis* (nors kitose serijos dalyse jis jau „sulietuvintas“ į *Kikilį-Kikiliškį*).

3. Tokių atvejų, kai to paties veikėjo vardas vienuose serijos romanuose yra lietuvinamas, o kituose – tik transkribuojamas, yra ir daugiausiai:

Nicholas Flamel viename serijos romane verčiamas kaip *Nikolas Ugninis*, o kitame – jau kaip *Nikolas lamelis*;
Luna Lovegood iš pradžių verčiama kaip *Luna Gera-norė*, kitoje dalyje jos vardas jau transkribuojamas kaip *Luna Lavgud*, o vėliau ji vėl sulietuvinama į *Luną Geranorę*;
Lavander Brown, iš pradžių verčiama kaip *Levanda Rudė*, vėlesnėje serijos dalyje paliekama originalo vardu *Levanda Braun*, o vėliau vėl sulietuvinama į *Levandą Rudę*;
Fenrir Grayback verčiamas kaip *Fenriras Pilkanugaris*, tačiau paskutinėje serijos knygoje jo pavardė transkribuojama – *Fenryras Greibekas*.

Pious Thicknesse keičia vardą netgi toje pačioje knygoje. Jos pradžioje šis vardas verčiamas kaip *Pijus Bukagalvis* (kas šiam veikėjui labiau tinka, nes jo charakteris atspindi angliško žodžio *thick* reikšmę „kvailas“, „bukas“), tačiau pabaigoje jau kaip *Pijus Drūtulis* (pagal pagrindinę šio žodžio reikšmę – „storas“, „drūtas“).

4. Kai kurios veikėjų pavardės, kurios tikrai galėtų būti verčiamos dėl savo semantinių konotacijų, nėra verčiamos:

pavardė *Weasley* transkribuojama kaip *Vizlis* (nors knygoje yra keletas aliuzijų į šios pavardės ryšį su žo-

džiu *weasel* (žebenškštis) ir su fraze *to weasel out* (išsisukinėti));

Tom Riddle – kaip *Tomas Ridlis* (nors angliškas žodis *riddle* (mįslė) kaip tik pabrėžia šio veikėjo mįslingą charakterį);

Dolores Umbridge – Doloresa Ambridž (nors čia, pagal romano siužetą, aiški asociacija su angliška fraze *to take umbrage* (įsižeisti, jaustis įžeistam));

Argus Filch – *Argas Filčas*, nors šio veikėjo vardas turi daugiau prasminių konotacijų ir yra labiau verstinas negu minėtieji *Oliver Wood*, *Lavander Brown* ir kt.;

Romilda Vane – *Romilda Vein*, nors su šiuo vardu vienodai skambantis angliškas žodis *vain* reiškia „tuščias“, „bergždžias“, „pasipūtęs“, kokiomis savybėmis ši veikėja ir pasižymi;

Marvollo Gaunt – *Marvolo Gontas*, tačiau personažo charakterį geriau atspindi angliškas būdvardis *gaunt* (sulysęs, niūrus)).

5. Kai kurios pavardės išverstos labai netiksliai:

Remus Lupin verčiamas kaip *Remas Lubinas*. Šis personažas yra vilkolakis ir jo pavardė siejama su lotynišku žodžiu *lupus* (vilkas). Todėl šiame varde svarbu buvo išryškinti autorės nuorodą į vilką, o vertėja šią pavardę išvertė remdamasi angliško žodžio *lupin* pažodine prasme – „lubinas“.

Kitas personažas *Horace Slughorn* verčiamas kaip *Horacijus Trimitas*. Verčiama pagal vieną iš žodžio *horn* reikšmių – „trimitas“, tačiau pagal siužetą ir šio personažo charakterį labiau tiktų išryškinti kitą šio žodžio reikšmę ir šio personažo vardą versti pažodžiui – *Šliužaragis* (angl. *slug* – šliužas, *horn* – ragas).

Magijos ministras *Cornelius Fudge* verčiamas kaip *Kornelijus Karamelė*. Viena iš angliško žodžio *fudge* reikšmių iš tiesų yra „karamelė“ ar „saldainis“, tačiau kita reikšmė yra „suklastoti“, „išsisukinėti“, „vilkinti“. Šis veikėjas pasižymi būtent tokiais savybėmis, todėl antroji šio žodžio reikšmė būtų tinkamesnė versti šiai pavardei verstį;

Katino vardas *Crookshanks* verčiamas kaip *Banditas*. Žodžio *crook* viena iš reikšmių yra „sukčius“, „apgavikas“, „vagis“, tačiau šį vardą labiau tiktų verstį kaip *Kreivakojis* (angl. *crooked* – kreivas, *shanks* – kojos). Plg. lenkiškame vertime šis vardas verčiamas kaip *Krzywolap*, o vokiškame – *Krummbein*.

6. Kai kurie vardai verčiami visai nemotyvuotai, jų lietuviškame vertime atsiranda prasmų, kurių angliškame originale net nebuvo:

Hermione Granger verčiama kaip *Hermiona Įkyrėlė*, nors *Granger* yra dažna angliška pavardė ir su įkyrumu asociacijų neturi;

Draco Malfoy verčiamas kaip *Drakas Smirdžius*, tačiau pavardė *Malfoy* kildinama iš prancūziškos frazės, reiškiančios „nekeliantis pasitikėjimo“, su veiksmažodžiu „smirdėti“ neturi nieko bendro. Dar keisčiau, kai šio personažo motina *Narcissa Malfoy* lietuviškai tampa *Narcisa Smirdžiuvienne*. Toks komiškas vardas

visiškai nesiderina su ne itin komiškais scenomis, kuriose ši veikėja pasirodo;

Professor Vector nemotyvuotai verčiamas kaip *professorius Kairiarankis*.

Neville Longbottom verčiamas kaip *Nevilis Nevėkšla*. Nors *Longbottom* yra gana dažna angliška pavardė ir galbūt kiek atspindi šio veikėjo lėtą būdą, tačiau žodis „nevėkšla“ gal kiek per daug neigiamas personažui, kuris, nežiūrint visų savo trūkumų, yra vienas iš pagrindinių teigiamų serijos herojų.

Nepaisant visų minėtų klaidų bei nenuoseklumų, Z. Marienės vertime taip pat galima rasti nemažai pavyzdžių, kai vertėja taikliai parenka personažų vardams lietuviškus atitikmenis: įkyri ir nuolat sensacijų besivaikanti žurnalistė *Rita Skeeter* lietuviškame vertime tampa *Rita Nepasėda*; poltergeistas *Peeves* – *Akilanda*; *vaiduoklė Moaning Myrtle* – *Vaitokle Mirta*, goblinas *Griphook* – *Graibštuoliu* ir t. t.

Vertėja taip pat sukūrė vykusius ir įdomius lietuviškus atitikmenis kai kuriems autorės sukurtiems pavadinimams:

Muggles – žiobarai;

Blast-ended screws – šiknašaudžiai plieuržiai;

Erumpent – sprogotamas;

Crumple-horned snorcs – susmauktaragiai knarkišiai ir kt.

Tačiau ir čia pastebima nemažai netikslumų bei klaidų, pvz., *Apparition* verčiama kaip *Persikėlimo kerai*, nors labiau suprantama būtų *teleportacija* (tokį terminą vartoja ir vertėjas į lenkų kalbą). *Inferi* (burtais atgaivinti numirėliai) yra verčiami kaip *žemesniosios formos*, tikriausiai remiantis pažodiniu angiško būdvardžio *inferior* (žemesnis) vertimu, nors *zombiai* būtų daug tikslesnis ir suprantamesnis atitikmuo. *Boggart* verčiama kaip *kaukas*, nors pagal šios būtybės bruožus labiau tiktų *baubas*. *Dementors* verčiama kaip *psichai*, kas visiškai neadekvatu. Pagal siužetą labiau tiktų versti pažodžiui – *nuprotintojai* ar *išprotintojai*. Galiausiai, Vizlių šeimos vienkiemis, originale vadinamas *The Burrow*, lietuviškame vertime tampa *Landyne*. Tiesioginė angliško žodžio *burrow* reikšmė yra „urvas“ ar „žvėrelio ola“. Tačiau lietuviškas vertimas „landynė“ (su visomis savo konotacijomis) tikrai neatrodo adekvatus.

Išvados

Kadangi, kaip jau minėta, daugelio J. K. Rowling romanų serijos veikėjų vardų semantika dažnai yra svarbi, visiškai suprantamas daugelio vertėjų (tarp jų ir Z. Marienės) noras atrasti jiems panašius semantinius atitikmenis vertimo kalboje. Kita vertus, kaip matėme, kai kurie vardai neturi aiškos semantikos, yra sunkiai išverčiami arba apskritai neverstini. Sunku duoti vienareikšmišką atsakymą, kaip turėtų elgtis vertėjas vienu ar kitu konkrečiu atveju, kada vardus reikėtų versti, o kada palikti neverstus. Kita vertus, reikėtų pasvarstyti, kiek vertimo kokybė realiai nukentėtų, jei originalo vardai bei pavadinimai nebūtų verčiami, o patys akivaizdžiausi vardų semantikos ar žodžių žaismo atvejai būtų paaiškinami kitais įmanomais būdais, pvz., išnašose ar žodynėlyje knygos gale, kaip kad buvo daroma

minėtame J. K. Rowling romanų vertime į lenkų kalbą. Prieš imantis kūrybingai versti autorės sukurtus vardus bei pavadinimus, vertėjams reikėtų pagalvoti, ar tikrai būtina vertime atkūrinių originalo vardų prasmę ir ar tikrai dėl to verta aukoti daugelį kitų svarbių vertimo aspektų: kultūrinį vientisumą, estetinį vaizdą, galų gale, kaip tvirtina Marija Ger, netgi visos romanų serijos įvaizdį. Vertėjų siekis perduoti visą originale esančią informaciją dažnai yra neįgyvendinamas idealas. Vertimas niekada neprilygsta originalui ir tam tikros prasmės dažnai neišvengiamai yra prarandamos. Vertėjui tenka rinktis, kas padarys vertimui mažiau žalos: vardų vertimas (domestikacija), originalo vardų transkribavimas (forenizacija) ar vienoks ar kitoks (daugiau ar mažiau logiškas ar eklektiškas) jų derinys. Stengiantis bet kokia kaina išsaugoti vardų semantiką dažnai vertimui padaroma daugiau žalos, negu atnešama naudos: toks vertimas tampa nepriimtiniu didelei skaitytojų daliai ir dėl to gali nukentėti viso kūrinio įvaizdis.

Literatūra

1. Albin, V., 2003. What's in a Name. Juliet's Question Revisited. *Translation Journal*, 7(4). Prieiga per internetą: <<http://accurapid.com/journal/26names.htm>> [Žiūrėta 2010 sausio mėn.].
2. Crystal, D., 2003. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press, pp.134-135.
3. Cuddon, J. A., 1997. *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Penguin Books, p.129.
4. Fernandes, L., 2006. Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play. *New Voices in Translation Studies*, 2, pp.44-57. Prieiga per internetą: <<http://www.iatis.org/newvoices/issues/2006/fernandes-paper-2006.pdf>> [Žiūrėta 2010 m. sausio mėn.].
5. Ger, M., 2007. Haris Poteris ir vertimo keblumai. *Šiaurės Atėnai*, rugpjūčio 25.
6. Goldstein, S., 2005. *Translating Harry*. Prieiga per internetą: <http://www.bytelevel.com/global/translating_harry_potter2.pdf> [Žiūrėta 2009 m. lapkričio mėn.].
7. HPT – *Harry Potter in Translation*. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Harry_Potter_in_translation> [Žiūrėta 2007 08 08].
8. Kižienė, D., 2008. Dar kartą apie Harį Poterį ir vertimo keblumus, *Literatūra ir menas*, balandžio 11.
9. Piesarskas, B., 1998. *Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Alma littera.
10. Standowicz, A., 2009. Chosen Aspects of the Polish Translation of J. K. Rowling's Harry Potter and the Philosopher's Stone by Andrzej Polkowski: Translating Proper names. *Translation Journal*, 13(3). Prieiga per internetą: <<http://translationjournal.net/journal/49potter.htm>> [Žiūrėta 2009 m. lapkričio mėn.].
11. TOCEL – Drabble, M. ed., 2006. *The Oxford Companion to English literature*. Oxford University Press, 2006.
12. Venuti, L., 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London and New York: Routledge.

Šaltiniai

1. Rowling, J. K., 1997. *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. Bloomsbury.
2. Rowling, J. K., 2000. *Haris Poteris ir išminties akmuo*. Vilnius: Alma littera.
3. Rowling, J. K., 1998. *Harry Potter and the Chamber of Secrets*. Bloomsbury.
4. Rowling, J. K., 2002. *Haris Poteris ir paslapčių kambarys*. Vilnius: Alma littera.
5. Rowling, J. K., 1999. *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*. Bloomsbury.

6. Rowling, J. K., 2002. *Haris Poteris ir Azkabano kalynys*. Vilnius: Alma littera.
7. Rowling, J. K., 2000. *Harry Potter and the Goblet of Fire*. Bloomsbury.
8. Rowling, J. K., 2002. *Haris Poteris ir ugnies taurė*. Vilnius: Alma littera.
9. Rowling, J. K., 2003. *Harry Potter and the Order of the Phoenix*. Bloomsbury.
10. Rowling, J. K., 2004. *Haris Poteris ir Fenikso brolija*. Vilnius: Alma littera.
11. Rowling, J. K., 2005. *Harry Potter and the Half Blood Prince*. Bloomsbury.
12. Rowling, J. K., 2006. *Haris Poteris ir netikras princas*. Vilnius: Alma littera.
13. Rowling, J. K., 2007. *Harry Potter and the Deathly Hallows*. Bloomsbury.
14. Rowling, J. K., 2008. *Haris Poteris ir Mirties relikvijos*. Vilnius: Alma littera.
15. Piesarskas, B., 1998. *Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Alma littera.
16. *List of Characters in Translation of Harry Potter*. Prieiga per internetą: <http://harrypotter.wikia.com/wiki/List_of_characters_in_translations_of_Harry_Potter> [Žiūrėta 2010 m. sausio mėn.].

Vytenis Končius

The Problems of Translating Children's Literature: the Case of Translating Characters' Names in J. K. Rowling's *Harry Potter* Series

Summary

The article deals with the problems of translating the names of literary characters in children's literature, namely in J. K. Rowling's *Harry Potter* series, into other languages, mostly into Lithuanian. Due to the increased popularity and the specific genre of the *Harry Potter* series the translators face many unique problems. In translating proper names they have a choice of domestication and foreignization (Venuti, 1995). Some translators opt for domesticating the proper names, some are inclined to foreignization, some apply the more or less logical or eclectic mixture of the two. The article analyses the potential problems of all three approaches. As an illustration, the analysis of the Lithuanian translation of J. K. Rowling's character names is provided. The conclusion of the article is that although the translation of characters' names should be connected to the local cultural context and therefore creative adaptation of children's literature to the Lithuanian readers may be desirable, this particular translation is in many cases quite inadequate, which may harm the quality and cultural integrity of translation text as well as its overall reception in Lithuania. The question of whether the proper names of J. K. Rowling's characters should be translated at all is also raised.

Straipsnis įteiktas 2010 01
Parengtas spaudai 2010 09

Apie autorių

Vytenis Končius, Šiaulių universiteto lektorius.

Mokslinės veiklos sritys: svetimos kalbos įsisavinimo tyrinėjimai, specifinės vertimo problemos.

Adresas: Vytauto g. 154–7, 76334 Šiauliai.

El. paštas: koncius@gmail.com

DOI: 10.5755/j01.sal.1.17.43377